

STUDIJA I PREPORUKE

RADIONICA: SPRJEČAVANJE ONLINE
RADIKALIZACIJE MLADIH U CRNOJ GORI

Pregled preporuka:

- Napraviti jasnu distinkciju između pojmova *radikalizacija*, *nasilni ekstremizam* i *terorizam* jer upotreba neadekvatnih termina može prouzrokovati dodatne tenzije i produblјivanje problematike;
- Podići nivo obrazovanja i informisanja mladih u Crnoj Gori i naročito se pozabaviti „medijskom pismenosti“ i uvesti ga kao obavezan predmet u osnovnim i srednjim školama;
- Uvođenje predmeta „Antropologija religije“ sa ciljem informisanja i razbijanja predrasuda;
- Organizovanje većeg broja konferencija, radionica, ljetnjih škola za mlade na teme radikalizacije, nasilnog ekstremizma, terorizma, prevencije i zaštite kako u sajber tako i u realnom prostoru;
- Uključiti i religijske zajednice u debate i konferencije, koje bi upozorile na svu štetnost i opasnost nasilnog ekstremizma;
- Voditi računa o načinu komunikacije preko interneta i društvenih mreža jer u sajber prostoru posljedice mogu biti neizbrisive i dugoročne; U ovom kontekstu je naročito neophodno sankcionisati *hate speech* (govor mržnje) u sajber svijetu koji sve više uzima maha
- Pomoći roditeljima i prosvjetnim radnicima da steknu neophodna saznanja o onlajn radikalizaciji kako bi doprinijeli jačanju svijesti o ovom problemu i kod mladih naraštaja. Informisanje i razgovor o nasilnom ekstremizmu na roditeljskim sastancima kojima bi takođe prisustvovala i djeca;
- Jačanje zakonske regulative u borbi protiv radikalizacije, nasilnog ekstremizma i terorizma;
- Prevencija je ključ rješavanja problema, stoga je neophodno jačati preventivne mjere kako bi se izbjegle represivne;
- Povećati broj *fact-checking* sajtova (koji provjeravaju istinitost medijskih tvrdnji) i unaprijediti njihov kvalitet;
- Povećati informisanost o ključnim insitucijama, centrima i mehanizmima kojima se građani/mladi mogu obratiti u slučaju da primijete radikalizaciju osoba, grupa koji mogu prerasti u nasilni ekstremizam;
- Osnažiti saradnju NVO sektora i vladinih institucija u cilju suzbijanja radikalizacije i nasilnog ekstremizma;
- Unaprijeđenje edukacije novinara u oblasti radikalizacije, nasilnog ekstremizma terorizma

Analiza situacije

Internet je u velikoj mjeri promijenio način života i poslovanja. Napravio je revoluciju u komunikaciji, prikupljanju i razmjeni informacija. Internet nudi teroristima i nasilnim ekstremistima iste prilike i mogućnosti kao i ostatku društva: da komuniciraju, saraduju i ubjeđuju. Moderni terorizam se konstantno transformiše i ovakve transformacije ne obuhvataju samo promjene u organizaciji već i nove operative strategije koje nastoje da povećaju učinkovitost terorističkih napada na različite načine.

Kako bi se bolje razumio problem onlajn radikalizacije, moramo razumjeti njen kontekst i digitalno okruženje u kome su mladi rođeni, činjenicu da mlađe generacije percipiraju i prihvataju onlajn medije i onlajn prisustvo, uključujući i njihove potproizvode kao što su

„prijateljstva“ i „veze“ na društvenim mrežama, kao dio svog svakodnevnog života i komunikacije.

U ovom kompleksnom okruženju koje se konstantno mijenja, baviti se ekstremizmom mladih predstavlja veoma izazovan problem i zadatak. Uvijek postoji tenzija i nesklad između sve veće opasnosti od onlajn radikalizacije i mogućnosti da se naruši sloboda izražavanja i informisanja zarad bezbjednosti. Nasilni ekstremizam je globalni fenomen i nije ograničen samo na jednu državu, društvo, region ili religiju i njegov cilj je isti – da zavadi da bi vladao. Jedini način da se borimo protiv nasilnog ekstremizma jeste da se borimo protiv diskriminacije, da ponovo izgradimo osjećaj pripadnosti u društvima, da svi imaju jednak pristup ljudskim pravima (političkim, socijalnim, kulturološkim, ekonomskim) kako bi se pojedinci i društva zaštitili od ovog fenomena.



Ova radionica i studija su podržane od strane NATO Odjeljenja za javnu diplomatiju. Pogledi, mišljenja i zaključci ili preporuke izloženi u ovom dokumentu ne odražavaju nužno stavove NATO ili njegovog Odjeljenja za javnu diplomatiju.



Ova studija je rezultat radionice pod nazivom *Sprječavanje online radikalizacije mladih u Crnoj Gori* u čijem fokusu je bio problem onlajn radikalizacije mladih, prevencija, mehanizmi i normativni okvir zaštite od nasilnog ekstremizma koji može voditi ka terorizmu. Radionica je imala za cilj produbljivanje znanja i osnaživanje svijesti kod mladih u Crnoj Gori o opasnostima u sajber prostoru i potencijalima za online radikalizaciju, kao i kako se zaštititi u online svijetu.

Ukoliko se bavimo problemom radikalizacije nakon što se on već dogodio, isuviše je kasno. Ključ u borbi protiv ovog fenomena je

prevencija, a to podrazumjeva analizu stanja i jačanje svijesti i edukacije o samom problemu.

Smatra se da su mladi ljudi najranjiviji i najpodložniji fenomenu radikalizacije upravo zato što su i dalje u potrazi za ličnim i kolektivnim identitetom. Stoga je neophodno uključiti ih u diskusiju u što većoj mjeri a radionice i interaktivne diskusije ovog tipa značajno doprinose razvoju svijesti o ovom problemu.

Takođe, sticanje zdravih navika predstavlja svojevrsan proces imunizacije, koji je neophodan u periodu kada mlada osoba još nije ušla u period najveće podložnosti radikalizaciji (18 – 34 godine). Dakle, neophodno je usmjeravati mlade u što većoj mjeri na zdrave





stilove života, podići im svijest o tome koliko je bitno da se bave sportom, prate dešavanja iz oblasti kulture, učestvuju u takmičenjima i timskim radovima.

Postoji veliki broj uzroka radikalizacije, a među glavnima se mogu identifikovati siromaštvo, narativi prošlosti, religijska ubjeđenja, politički motivi, nedostatak posla i ekonomske i finansijske sigurnosti, nestabilnost samih društvenih sistema iz kojih individue potiču i slično. Društva u kojima vladavina prava nije na nivou, odnosno države slabog uređenja, značajno utiču na razvoj ekstremizma i ranjivost pojedinaca. Zato je vladavina prava, u kontekstu društva, najbolji oblik prevencije.

Bitno je razgraničiti pojmove *radikalizacija*, *nasilni ekstremizam* i *terorizam*. Sva tri fenomena odlikuje prisustvo višeg cilja. Iako taj cilj može biti legitiman, način na koji se postiže se nikako ne može opravdati.

Važno je naglasiti da radikalizacija ne mora nužno biti negativan fenomen jer do određenih pozitivnih društvenih promjena ne bi ni došlo da nije bilo nečijih „radikalnih ideja“, odnosno, ideja koje ne prevladavaju u društvu u tom periodu.

Nasilni ekstremizam se, s druge strane, posmatra isključivo kao negativni fenomen jer podrazumijeva nasilje i opasne akcije i opravdava se ekstremno religijskom, socijalnom i političkom ideologijom, dok je terorizam zadnja ljestvica na skali i ono što ga razlikuje od radikalizacije i nasilnog ekstremizma jeste prisustvo atmosfere straha. Nekonvencionalni terorizam lako utiče na izborne procese i dovodi do političkih kriza i državnih udara.

Online radikalizacija u velikoj mjeri doprinosi tome da se čak i pojedinci koji su do tada bili nepoznati bezbjednosnom sektoru, odluče na



odlazak na strana ratišta. Treba biti oprezan i raditi na prevenciji ovog problema zbog mogućnosti njegovog povećanja.

Kako bi se bolje razumio pojam onlajn radikalizacije, ključno je razumjeti značaj i opasnosti u sajber prostoru

Sajber prostor danas predstavlja jednu novu dimenziju, vrlo problematičnu i rizičnu oblast jer u sajber svijetu tragovi ostaju mnogo duže nego u fizičkom i informacije se mnogo brže prenose. Glavna razlika između fizičkog i sajber svijeta zapravo leži u tome što je u sajber svijetu mnogo toga skriveno i nedostupno, ono što većina ljudi može da vidi je zapravo tek vrh ledenog brijega.



Postoji još jedan značajan faktor koji olakšava onlajn radikalizaciju - takozvani filter mjehurić ili eho soba. Ovo znači da društvene mreže uslijed algoritamskih podešavanja prikazuju svojim korisnicima samo ono što njihovi prijatelji podijele ili sadržaj koji su baš ti korisnici zapratili, lajkovali ili su se pretplatili na isti, primajući na taj način ograničen, kontrolisan sadržaj, koji je u skladu sa prethodno lajkovanim sadržajem i afinitetima. Ovo je dodatno naglašeno unutar zatvorenih i privanih grupa na društvenim mrežama. Na ovaj način se korisnici obmanjuju te se stvara utisak da svi imaju slična ili ista mišljenja. U današnjem svijetu prepunom sadržaja i informacija koje neprestano pristižu, poput velikog broja članaka, reklama, neželjenih (junk) mejlova i taj primljeni sadržaj nije moguće uvijek kontrolisati, ali ipak postoje opcije i podešavanja kojima je moguće donekle filtrirati zapriječene informacije i na taj način donekle riješiti ovaj problem.

S obzirom na činjenicu da se podaci jako teško brišu iz digitalnog domena, odnosno, da pisani trag trajno ostaje, neophodno je uticati na podizanje svijesti o opasnostima od zloupotrebe podataka, treba u svakom trenutku biti oprezan i voditi računa o tome koji podaci se dostavljaju i kome. Iako je naizgled komunikacija u sajber svijetu relaksiranija i manje formalna, sve što smatramo neadekvatnim i izbjegavamo u realnosti (fizičkom svijetu), treba s posebnom pažnjom i dodatno izbjegavati u sajber domenu jer je posljedice teško ispraviti i mogu biti pogubne za zdravo odrastanje mladih ljudi.

Bez obzira na starosnu dob, svako se može naći u ulozi žrtve negativnih uticaja sajber svijeta, dakle, od suštinske je važnosti da postoje određene mjere u ovakvim situacijama koje su svima poznate. Potrebno je biti informisan o tome da državni organi imaju svoje mehanizme i načine zaštite, odnosno, tim za incidentne situacije na internetu kojem se treba obratiti i koji ima odličnu saradnju sa timovima ostalih država. Postoji i vrlo efikasan način kojem se može pribjeći - borba protiv lažne propagande pravim profilima i informacijama. U krajnjem slučaju, može se podnijeti krivična prijava protiv lica koje nas na bilo koji način ugrožava u sajber svijetu.

I pored online radikalizacije, zamjene online identiteta, kompromitovanja IP adrese i slično, potrebno je skrenuti pažnju na još jedan veoma značajan i opasan fenomen u digitalnom domenu, takozvani dipfejk (*deepfake*), odnosno, tehnologiju koja podrazumijeva lažni, manipulisani video sadržaj. Posredstvom ove tehnologije, pojedinci se prikazuju u situacijama u kojima inače nisu bili, kako govore ono što zapravo nisu izgovorili.

Digitalni forenzički centar Atlantskog saveza Crne Gore, uz pomoć najsavremenije tehnologije, daje veliki doprinos u borbi protiv ovog fenomena jer pomaže državnim institucijama i pojedincima u rješavanju problema iz informatičke sfere.

Svakodnevno se radi na donošenju i pripremi normativnog okvira za sprječavanje online radikalizacije

Kada je riječ o normativnom okviru i suzbijanju radikalizacije, u Crnoj Gori je napravljen značajan pomak na ovom polju donošenjem *Prelaznog Akcionog plana za 2019. godinu za nastavak realizacije aktivnosti iz Strategije suzbijanja nasilnog ekstremizma 2016-2018.*,¹ čiji je cilj nastavak sprovođenja ključnih elemenata iz ove strategije a u pripremi je i *Strategija suzbijanja nasilnog ekstremizma za period 2020-2024. godina, s akcionim planom za 2020. godinu.*

Takođe, Ministarstvo unutrašnjih poslova (MUP) Crne Gore i Centar za demokratsku tranziciju (CDT) uz podršku Misije OEBS-a u Crnoj Gori, pripremili su platformu pod nazivom „Zajedno protiv nasilnog ekstremizma“², čiji je cilj da se predstavnici kako vladinih tako i nevladinih organizacija, vjerskih zajednica, akademije kao i svi zainteresovani pojedinci ujedine u borbi protiv nasilnog ekstremizma.

Takođe je usvojen i zakon 2015. godine u Crnoj Gori kojim se kažnjavaju svi državljani koji odlaze ili na neki način pomažu odlazak na strana ratišta.^{3 4}

¹ <http://www.mup.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=352220&rType=2&file=AP%202019%20i%20Izvjestaj.pdf>

² <https://www.osce.org/me/mission-to-montenegro/406982>

³ Izvor: Krivični zakonik Crne Gore, *Službeni list Republike Crne Gore*, br. 049/18 od 17.07.2018, čl. 449, st. b)

⁴ Napomena : Svi gorenavedeni normativni akti su važeći u trenutku pisanja studije